

Τα αιωνόβια πλατάνια της Θεσσαλονίκης: θησαυροί της φύσης

Δρ Νικόλαος Σ. Γρηγοριάδης, Διευθυντής Ερευνών
Ινστιτούτο Δασικών Ερευνών

Τα αιωνόβια δένδρα πάντοτε και παντού συγκέντρωναν το ενδιαφέρον του ανθρώπου για πολλούς και διαφορετικούς λόγους. Οι εντυπωσιακές διαστάσεις που παίρνουν με τα χρόνια μαζί με τη μακροζωία αποτελούν δύο μόνο λόγους για τους οποίους ο άνθρωπος διαχρονικά αισθάνεται δέος απέναντί τους. Στην αρχαιότητα, τα μεγάλα δένδρα ταυτίζονταν με την αιωνιότητα, ενώ στο εσωτερικό τους κατοικούσαν νύμφες και απαγορευόταν αυστηρά με ποινή θανάτου η κοπή τους. Στις μέρες μας σώζεται ένας αριθμός (άγνωστος) μεγάλων δένδρων χωρίς κάποια συστηματική απογραφή. Προδιαγραφές αναγνώρισης, εκτίμηση της κατάστασης διατήρησής τους, διαδικασίες θεσμοθέτησης και προτεινόμενα μέτρα προστασίας-διαχείρισης βρίσκονται σε αρχικό στάδιο. Χαρακτηριστικά παραδείγματα διάσπαρτα στη χώρα οφείλουν την ύπαρξή τους σε τοπικές πρωτοβουλίες.

Στην Κω, κοντά στο μεσαιωνικό κάστρο βρίσκεται ο υπεραιωνόβιος πλάτανος, η ηλικία του οποίου εκτιμάται σε 2.300 χρόνια, συνδεδεμένος στη φαντασία του τοπικού πληθυσμού με τον Ιπποκράτη, τον μεγάλο δάσκαλο της ιατρικής στους αρχαίους χρόνους. Στη σκιά του λέγεται πως δίδαξε ο πατέρας της ιατρικής επιστήμης, αποτελώντας έτσι ένα φυσικό, πολιτιστικό και ιστορικό αξιοθέατο για χιλιάδες επισκέπτες κάθε χρόνο από την Ευρώπη και τον υπόλοιπο κόσμο. Επίσης, τελευταία η εκπόνηση ειδικής μελέτης για αιωνόβια δένδρα, όπως είναι η περίπτωση των τεσσάρων πλατανίων του Δήμου Θεσσαλονίκης, έγινε σύμφωνα με τις διατάξεις της Εθνικής Δασικής-Περιβαλλοντικής Νομοθεσίας (Δασικός Κώδικας και άρθρο 6 του Ν. 3937/2011) και τη βιβλιογραφία. Αποτελεί δε επίσης μια κλασική περίπτωση αρμονικής συνεργασίας μεταξύ όλων των ενδιαφερομένων μερών και τις αρμόδιες αρχές προκειμένου υπέργηρα δένδρα, εντός ή και εκτός κατοικημένων περιοχών, να μπορούν να κηρυχθούν «Διατηρητέα Μνημεία της Φύσης». Ο συγκεκριμένος χαρακτηρισμός θα συμβάλει στην καλύτερη φροντίδα τους και επομένως στη μακροζωία τους, στη μεγαλύτερη ασφάλεια των πολιτών και των

υποδομών, στη βελτίωση της ποιότητας ζωής των πολιτών και του περιβάλλοντος. Αποτελούν σπάνιους οικοτόπους συνεισφέροντας στον μετριασμό της κλιματικής αλλαγής, με δυνατότητες οικοτουριστικής και εκπαιδευτικής ανάδειξης και ανάπτυξης της φυσικής κληρονομιάς μιας περιοχής προς όφελος της παρούσας αλλά και των μελλοντικών γενεών.

Τα υπό μελέτη αιωνόβια πλατάνια βρίσκονται όλα εντός των τειχών της παλιάς πόλης και μάλιστα σε εκείνο το κομμάτι της πόλης το οποίο δεν κάπκε το έτος της μεγάλης πυρκαγιάς (1917). Ειδικότερα, η παρούσα μελέτη αφορά στην πόλη της Θεσσαλονίκης ή αλλιώς ονομαζόμενη και «Νύμφη του Θερμαϊκού». Αυτός άλλωστε είναι και ο βασικός λόγος που δικαιολογεί στη Θεσσαλονίκη την παρουσία αυξημένου αριθμού πλατανίων, αφού απαιτείται μια σημαντική ποσότητα νερού για την ανάπτυξη και επιβίωσή τους. Ειδικότερα, τα αντικείμενα της μελέτης βρίσκονται στο ανατολικό άκρο της πόλης (χείμαρρος Ροτόντας) με αυξημένη ποσότητα νερού και υγρασίας - στο παρελθόν με επιφανειακά νερά και στη σύγχρονη εποχή με υπόγεια. Συγκεκριμένα μελε-

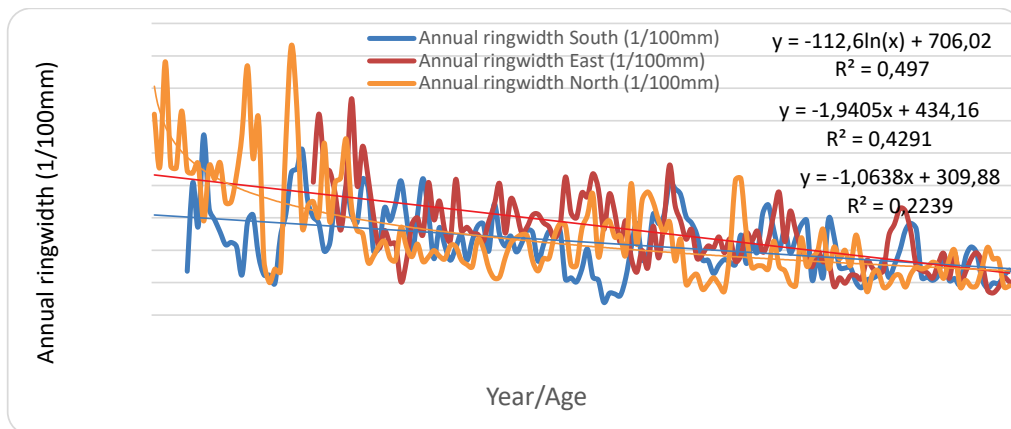
Ο πλάτανος του Ιπποκράτη στην Κω αποτελεί χαρακτηριστική περίπτωση μνημειακού δένδρου τοπόσημον της πόλης

1). Η ζωτικότητα του μάλιστα φαίνεται να μειώνεται σταδιακά με την εξαφάνιση της κρίνης. Η κρίνη κατεδαφίστηκε στον μεσοπόλεμο, γύρω στο 1940, όταν έγινε η διεύρυνση και επίστρωση της οδού Ακρόπολεως με κυβόλιθους καθώς και η διάνοιξη της «Πορτάρας» για να διευκολύνει την κυκλοφορία προς το εσωτερικό της Ακρόπολης. Το υψόμετρο του σημείου είναι περίπου 139 μ. Η ανάπτυξη του πλατάνου φαίνεται να ευνοήθηκε από την ύπαρξη τόσο των κοντινών εγκαταστάσεων ύδρευσης όσο και του φυσικού «χειμάρου της Ροτόνας». Η κοίτη του χειμάρρου αυτού φαίνεται με βάση εκτιμήσεις να ακολουθεί διεύθυνση ανάλογη με αυτήν, όπου βρίσκουμε τα αιωνόβια πλατάνια. Το πλατάνι Δ1 ανήκει στο είδος *Platanus orientalis* L. (κοιν. ονομ.: Πλάτανος ο Ανατολικός) και φαίνεται να είναι από τα γηραιότερα δένδρα της πόλης, καθώς υπάρχει φωτογραφικό υλικό που το τοποθετεί περί το 1900 να βρίσκεται ήδη στην ωριμότητα (Εικόνα 1 και 2). Η σύγκριση του δέντρου με το μέγεθος της κρίνης αλλά και με τους εικονιζόμενους ανθρώπους στο διαθέσιμο φωτογραφικό υλικό, μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι το μέγεθός του δεν έχει αλλάξει σημαντικά τα τελευταία 120 έτη. Σήμερα, η σπηθιαία του διάμετρος είναι 122 εκ. και το ύψος του 12 μ. Το μεγαλύτερο μέρος του κορμού του έχει νεκρωθεί, όμως διατηρεί έναν ζωντανό οργανισμό και τοπόσημο που το καθιστούν πολύτιμο στοιχείο για την οικολογία και όχι μόνο της περιοχής. Ο κορμός του στηρίζεται μέσω μίας κλώνας από οπλισμένο σκυρόδεμα, που σύμφωνα με μαρτυρίες κατοίκων της περιοχής κατασκευάστηκε από τον δήμο Θεσσαλονίκης περίπου πριν 30 έτη με σκοπό την προστασία του.

Με τη βοήθεια τρυπανιδίων μετρήθηκε για το υπάρχον τμήμα η ηλικία των τεσσάρων πλατάνων ενώ συνολικά έγινε εκτίμηση με βάση τη βιβλιογραφία (Διάγραμμα 1). Επίσης, από τα μήκη στα τρυπανίδια σε συνάρτηση με τις ηλικίες στα δένδρα, διαφαίνεται ο χρόνος κατά τον οποίο δημιουργούνται οι σπηλαιώσεις (κουφάλες) στα πλατάνια, δηλαδή όταν ο πλάτανος πλησιάζει τη σπηθιαία διάμετρο 100 εκ. ή την ηλικία 100 ετών. Επιβεβαιώνεται ακόμα με τις αναλύσεις των τρυπανιδίων, ότι όσο πλησιάζουμε προς την εντερώνη, το πάχος των αυξητικών δακτυλίων αυξάνει, γεγονός το οποίο φανερώνει είτε τη χειροτέρευση των σταθμικών συνθηκών είτε τη μετάβαση στην ώριμη (ή πρώιμη γηραιά) φάση. Οι ηλικίες για τα τέσσερα πλατάνια ενδιαφέροντος έχουν ως εξής: Πλάτανος Δ1 238 ετών, Πλάτανος Δ2 205 ετών, Πλάτανος Δ3 235 ετών και Πλάτανος Δ4 310 ετών. Με βάση και το διαθέσιμο φωτογραφικό υλικό επιβεβαιώνεται ότι τα προτεινόμενα πλατάνια προς χαρακτηρισμό τους ως διατηρητέα μνημεία της φύσης, ξεπερνούν στο σύνολό τους, τους δύο αιώνες ζωής.

Σύμφωνα με τα αυξητικά και μορφολογικά στοιχεία και βάσει του πρωτοκόλλου που χρησιμοποιήθηκε (ISA), τα τέσσερα πλατάνια (D1, D2, D3, D4) του οικιστικού ιστού της ανατολικής (εντός των τειχών) Θεσσαλονίκης, διαθέτουν όλα εκείνα τα απαραίτητα χαρακτηριστικά του νόμου προκειμένου να ανακηρυχθούν «Διατηρητέα Μνημεία της Φύσης». Από την ειδική περιγραφή τους,

Διάγραμμα 1: Πορεία της αύξησης των ετησίων δακτυλίων του πλατάνου Δ3 (Λευκός Πύργος) στη Θεσσαλονίκη

τα μνημειακά δένδρα φαίνεται πως βρίσκονται σε προχωρημένη ηλικία με σοβαρά προβλήματα στατικής & δυναμικής, υγείας και ασφάλειας τόσο για τα ίδια όσο και για τον άνθρωπο και το περιβάλλον τους. Ο βαθμός επικινδυνότητας εκτιμήθηκε υψηλός για το σύνολό τους ως μονάδες (άτομα), με κυρίαρχους προβληματικούς ιστούς τον κορμό και το ριζικό σύστημα.

Διαπιστώθηκε λοιπόν η ανάγκη άμεσης λήψης μέτρων που θα αφορούν τους τομείς της προστασίας και της ανάδειξής τους. Σε πολλές περιπτώσεις η επιβίωσή τους συνδέεται με ύπαρξη υπόγειων υδάτων και παλαιότερης γειννίασης με εγκαταστάσεις υδροδότησης, όπως υδραγωγεία, βρύσες κ.λπ. Η χωρική της κατανομή τοποθετείται επάνω στην ίδια μισογάκεια που δημιουργείται μεταξύ δύο εξαρμάτων εδάφους στο ανατολικό τμήμα εντός των τειχών. Όσον αφορά τα αποτελέσματα της δενδροχρονολόγησης, προκύπτει η ανάγκη ανάπτυξης μοντέλων ειδικά προσαρμοσμένων στις ιδιότητες του είδους αυτού, που θα λαμβάνουν υπόψη τις σταθμικές συνθήκες (Διάγραμμα 1).

Από την εμπειρία του συγγραφέα αλλά και τη βιβλιογραφία προκύπτει πως η επικρατούσα προσέγγιση του θέματος στηρίζεται στην οπτική (visual) μέθοδο ή στη βασική, η οποία περιλαμβάνει ορισμένες μετρήσεις. Στόχος θα πρέπει να είναι η ολοκληρωμένη προσέγγιση, η οποία θα περιλαμβάνει στοιχεία και από τις τρεις ομάδες παραγόντων που επηρεάζουν την ανάλυση επικινδυνότητας των μνημειακών δένδρων, δηλαδή τους παράγοντες τους περιβαλλοντικούς, τους ανθρωπογενείς και εκείνους που έχουν άμεση σχέση με τα ίδια τα δένδρα, π.χ. διαστάσεις κ.ά..

Συμπερασματικά, θα έπρεπε τα παραπάνω δένδρα να κηρυχθούν Διατηρητέα Μνημεία της Φύσης και παράλληλα να ξεκινήσει μια σειρά ειδικών μελετών (θρέψης, στατικής και δυναμικής ανάλυσης κ.λπ.) με στόχο την ασφάλεια και την προστασία πολιτών και αγαθών-υποδομών και τη διατήρησή τους για τις επόμενες γενεές. Ειδικότερα, παρατηρήθηκε έλλειψη εξειδικευμένης γνώσης και εμπειρίας όσον αφορά τα «Μνημειακά Δένδρα», γεγονός που καταδεικνύει την ανάγκη ανάπτυξης σχετικής ερευνητικής δραστηριότητας ειδικότερα στην Ελλάδα, η οποία μάλιστα φιλοξενεί πληθώρα υπεραιώνόβιων δένδρων, αρκετά από τα οποία συνδέονται με την ιστορική και πολιτιστική μας κληρονομιά, π.χ. ο πλάτανος του Ιπποκράτη στην Κω, το κλήμα του Πausανία στην Πελοπόννησο κ.ά.

Πληροφορίες: Ινστιτούτο Δασικών Ερευνών, 570 06 Βασιλικά, Θεσσαλονίκη, τηλ.: 2310 461172-3 (εσ. 234), e-mail: grig_nick@fri.gr